

CEZARY KUKLO

ORCID: 0000-0002-6068-4278

**ANDRZEJ WYROBISZ
(1931–2018)**

DOI: 10.15290/sp.2018.26.16

Andrzej Wyrobisz urodził się w krakowskiej rodzinie inteligenckiej. Jego ojciec Stanisław był prawnikiem i ekonomistą, uczniem wybitnego polskiego ekonomisty Adama Krzyżanowskiego. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej Wyrobiszowie przenieśli się do Warszawy. W stolicy Andrzej ukończył szkołę powszechną, a po powstaniu warszawskim krótko uczęszczał do Gimnazjum im. Jana Sobieskiego w rodzinnym Krakowie i ostatecznie maturę zdał w 1950 r. w warszawskim Liceum im. Stanisława Staszica.

Jesienią tegoż roku rozpoczął studia w Instytucie Historycznym UW, które ukończył z magisterium w połowie 1955 r. Nie był to łatwy okres dla nauki historycznej w Polsce, w tym także dla społeczności pracowników i studentów stołecznego Instytutu Historycznego, poddawanej centralizacji i ideologizacji marksistowskiej ze strony ówczesnych decydentów politycznych, dążących do przejęcia pełnej kontroli nad badaniami naukowymi. Andrzej Wyrobisz w trakcie studiów, choć słuchał wykładów znakomitych luminarzy polskiej nauki historycznej w osobach Tadeusza Manteuffla, Aleksandra Gieysztor, Stefana Kieniewicza, trwalej związał się z profesorem Marianem Małowistem, już wówczas cenionym badaczem historii gospodarczej, o ugruntowanej pozycji w środowisku w kraju i za granicą. Małowist będąc wprawdzie zwolennikiem dokonującej się w naszym kraju przebudowy stosunków politycznych i społecznych po 1945 r., sam był daleki – co ważne – od wulgarnego marksizmu w badaniach naukowych. Pod jego kierunkiem Andrzej Wyrobisz napisał i obronił pracę magisterską – *Rzemiosło paryskie w drugiej połowie XV wieku*. Wyniki swoich pierwszych analiz naukowych zawartych w rozprawie magisterskiej opublikował rok później na łamach

„Kwartalnika Historii Kultury Materialnej” (*Rzemiosło paryskie w świetle statutów cechowych*, t. 4, z. 4).

Po studiach Andrzej Wyrobisz podjął pracę w niedawno utworzonym Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, początkowo jako aspirant, potem jako asystent. Pracując w IHKM, w którym pozostawał pod opiekę naukową prof. Zofii Kamieńskiej, nie zaniedbywał własnej pracy naukowej i kontaktów z prof. Małowistem. Dotychczasowe zainteresowania rzemiosłem połączył z dziejami budownictwa, a nawet szerszej historią kultury materialnej i historią sztuki. Owa interdyscyplinarność w traktowaniu przez Andrzeja Wyrobisza problematyki badawczej, dzisiaj jakże modna, a wówczas prawie że nieobecna w rodzimej nauce historycznej, znalazła odbicie w jego rozprawie doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. Małowista – *Budownictwo murowane w Małopolsce w XIV i XV wieku*, którą obronił w 1961 r. Dwa lata później ukazała się ona drukiem w ramach serii wydawniczej IHKM jako tom III „Studiów z Dziejów Rzemiosła i Przemysłu”. Podążając śladami Mistrza, Wyrobisz umieścił badaną problematykę w szerszej, europejskiej perspektywie porównawczej. Pograżony mocno w sprawach badań naukowych, stosunkowo szybko, bo już w 1968 r. opublikował kolejną książkę – *Szkło w Polsce od XIV do XVII w.* Na jej podstawie, w tym samym roku, młody 37-letni Andrzej Wyrobisz, otrzymał *veniam legendi* przyznane przez Radę Naukowa IHKM. Książka była pierwszą na polskim rynku rozprawą prezentującą w sposób całościowy dzieje przemysłu szklarskiego na ziemiach polskich, ujmowaną, na co także warto zwrócić uwagę, w braudelowskim długim trwaniu, na przestrzeni aż czterech stuleci. Habilitacja ugruntowała Jego pozycję w środowisku jako niezwykle skrupulatnego i rzetelnego badacza niełatwej problematyki kultury materialnej o szerokich zainteresowaniach, udanie łączącego zagadnienia organizacji zawodowej i wytwórczości różnych branż rzemieślniczych z innymi obszarami historii gospodarczej, np. z historią rynku wewnętrznego, w tym także produktami rzemieślniczymi. W 1978 r. Wyrobisz otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, zaś 1995 r. tytuł profesora zwyczajnego.

W pracach ogłaszanych w drugiej połowie lat sześćdziesiątych dają się zauważyć kolejne, nowe obszary Jego zainteresowań, mianowicie historia miast i ich mieszkańców, zwłaszcza małych, które w realiach wczesnonowożytnej Polski, w większości były także miastami prywatnymi. Z całą pewnością wpływ na to miały doświadczenia wyniesione przez Niego z pięcioletniego kierowania Ekspedycją Wykopaliskową w Solcu nad Wisłą (1962–1967) ze strony IHKM w Warszawie. Historii miast, zawsze uj-

mowanej komparatystycznie Wyrobisz pozostał wierny do końca swojej aktywności naukowej, choć spektrum zagadnień szczegółowych stale rozbudowywał. Uważny czytelnik mógł dostrzec zarazem stopniowe przesuwanie akcentów badawczych, ze struktur gospodarczych, przez społeczne aż po struktury kulturowe mieszkańców późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych ośrodków miejskich. Z licznych prac poświęconych problematyce miast wieków średnich i nowych, ich funkcji i roli społecznej, i zarazem przebiegu pierwszej fazy urbanizacji Starego Kontynentu, można wskazać na dwa studia z 1974 r. – *Rola miast prywatnych w Polsce w XVI i XVII w.* („Przegląd Historyczny”, 65, 1974, nr 1) i *Małe miasta w Polsce w XVI i XVII w.*, ogłoszone w serii Prac XI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Toruniu, stale obecne w historiografii. Równie wartościowy okazał się jego artykuł opublikowany na łamach wzmiankowanego wyżej „Przeglądu Historycznego” w 1981 r., w którym Wyrobisz zaproponował kilkanaście typów funkcjonalnych miast, które występowały w Polsce w XVI–XVIII w., przy czym wyróżnionych przez siebie modeli nie traktował rozdzielnie. Dodajmy, że także społeczność międzynarodowa miała okazję zapoznać się z propozycją typologii funkcjonalnej miast staropolskich autorstwa Wyrobisza za sprawą artykułu – *Functional Types of Polish Towns in the XVI–XVIIIth Centuries* („The Journal of European Economic History”, 12, 1983, nr 1). W późniejszych latach uwagę Wyrobisza przyciągała coraz wyraźniej historia społeczna i historia kultury, bliska na swój sposób nawet antropologii kulturowej, traktowane przez Niego niezwykle szeroko, zawsze z wybornym zapoznaniem najnowszych osiągnięć światowej historiografii. Nie do przecenienia w rozwoju polskich studiów nad strukturami demograficznymi i społeczno-gospodarczymi rodziny staropolskiej są Jego prace poświęcone rodzinie w miastach nowożytnej Europy np. – *Rodzina w mieście doby przedprzemysłowej a życie gospodarcze. Przegląd badań i problemów* („Przegląd Historyczny”, 77, 1986, nr 3), czy też inny – *Staropolskie wzorce rodziny i kobiety – żony i matki* („Przegląd Historyczny”, 99, 1992, nr 3). W kolejnych, zwracał uwagę na problematykę całych grup zawodowych (nie tylko jak dotąd rzemieślników), np. lekarzy czy weteranów i inwalidów wojennych, praktycznie nieobecnych w dotychczasowych badaniach. Podobnie rzecz się miała z jego licznymi studiami poświęconymi subkulturom i mniejszościom, czy nawet szerzej ludziom wykluczonym i dyskryminowanym (np. *Subkultury w miastach Europy wczesnonowożytnej. Zarys problematyki* (w: *Biedni i bogaci. Studia z dziejów kultury ofiarowane Bronisławowi Geremkowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Aymard et al., Warszawa 1992; *Mniejszości etniczne i wyznaniowe w miastach Europy*

wczesnonowożytnej, XVI–XVIII w., [w:] *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi*, red. J. Chrobaczyński et al., Kraków 1993, s. 471–484), ze szczególnym zainteresowaniem społecznością homoseksualną (np. *Tolerancja, nietolerancja i przesady w Europie średniowiecznej i nowożytnej. Badania nad historią homoseksualizmu, stosunkiem społeczeństwa do homoseksualistów i udziałem homoseksualistów w kulturze*, „Przegląd Historyczny”, 98, 2007, nr 3).

Jednym z ważniejszych wydarzeń w zawodowej biografii Andrzeja Wyrobisza było bez wątpienia podjęcie pracy dydaktycznej w 1969 r. w tworzonej wówczas Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. W nowej placówce uniwersyteckiej przypadła mu rola nie tylko nauczyciela akademickiego historii, ale dużo bardziej odpowiedzialna, wymagająca sił i potężnego osobistego zaangażowania, zbudowania od podstaw, w mieście bez większej tradycji humanistycznej, środowiska naukowego. W tymże roku został organizatorem Wydziału Humanistycznego Filii UW i zarazem jego pierwszym dziekanem. Wydział ulokowano w gmachu przy ul. Świerkowa 20a, w jego ramach znalazły się kierunki studiów: filologia polska z historią, filologia rosyjska, nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym oraz wychowaniem fizycznym. Jako kierownik Zakładu Historii zatrudnił w nim obok pierwszych tzw. doktorów białostockich, choć nie rodowitych białostoczan (Adam Dobroński, Henryk Ruciński), także warszawskich uczonych, młodszego i średniego pokolenia, nie zawsze mile widzianych ze względu na swoje poglądy polityczne na macierzystej *Alma Mater*. Za jego namową i zgodą przełożonych warszawskich pensum dydaktyczne realizowali w Białymstoku znani i cenieni pracownicy Instytutu Historycznego UW (Andrzej Bartnicki, Jerzy Borejsza, Stanisław Herbst, Antoni Mączak, Jerzy Skowronek, Józef Ryszard Szaflik, Andrzej Zahorski), co bez wątpienia podnosiło rangę studiów historycznych. Wkrótce, bo już jesienią 1973 r. doprowadził Profesor do uruchomienia w białostockiej Filii UW jednolitych czteroletnich studiów magisterskich w zakresie historii. Sam cieszył się niepodważalnym autorytetem naukowym i moralnym, zarówno wśród kadry jak i studentów, którzy trzykrotnie powierzali mu funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego. Po zakończeniu pierwszej kadencji dziekańskiej (1969–1972), profesor został wybrany na drugą (1972–1975), a we wrześniu 1980 r. na kolejną. W maju 1982 r. złożył rezygnację ze stanowiska na ręce Rektora UW prof. K. Dobrowolskiego w proteście przeciwko szykanom i zwolnieniom podległych mu pracowników i studentów. W materiałach wytworzonych przez białostocką SB widnieją następująca informacja na ten temat: „Decyzją W[wojewódzkiego] K[komitetu]

O[brony] (WKO) w maju odwołano go z funkcji Dziekana wydziału humanistycznego filii UW w Białymstoku po »demonstracji milczenia« studentów tego wydziału w dniu 13 V 1982 r.” (*Powszechne Zjazdy Historyków Polskich w Polsce Ludowej. Dokumenty i materiały*, wstęp, wybór i oprac. T. P. Rutkowski, Toruń 2014, s. 512). Po raz czwarty został wybrany dziekanem jesienią 1984 r. i ponownie nie dane mu było dokończyć kadencji, gdyż już parę miesięcy później, wiosną 1985 r., został odwołany z tej funkcji przez ówczesnego ministra nauki Benedykta Miśkiewicza (partyjnego historyka z Poznania), wraz z zastępcą prodziekanem dr hab. Adamem Dobrońskim. Dodajmy, że na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych przystąpił do przekształcania Zakładu Historii w Instytut Historii, który powołano oficjalnie w lutym 1980 r. z profesorem Wyrobiszem jako jego dyrektorem.

W Białymstoku Profesor wykładał przede wszystkim historię nowożytną powszechną i Polski oraz historię sztuki. Bardzo sobie cenił aktywne formy zajęć ze studentami jak ćwiczenia, proseminarium i seminarium magisterskie, gdyż jak wspominał po latach „dawały szansę żywej dyskusji, mogłem ją w jakiś sposób ukierunkować, coś odpowiedzieć i na coś zwrócić uwagę studentom” (*Bardzo dobrze wspomynam wszystkich, z którymi dane mi było współpracować. Rozmowa z prof. Andrzejem Wyrobiszem*, [w:] *Półwiecze. Studia historyczne w Białymstoku 1968–2018*, red. A. Cz. Dobroński, G. Zackiewicz, Białystok 2018, s. 95). Większość prac magisterskich dotyczyła problematyki Podlasia, regionu wówczas niecieszącego się większym zainteresowaniem badawczym zawodowych historyków. Tymczasem Profesor cenił sobie studia regionalne, miał za sobą doświadczenia wyniesione z badań małopolskiego Solca nad Wisłą, i w ten sposób starał się nadrobić widoczne opóźnienie w studiach nad Podlasiem, regionem położonym między Koroną a Litwą. Najlepsze z prac magisterskich zostały opublikowane w tomie przez niego zredagowanym – *Studia nad społeczeństwem i gospodarką Podlasia w XVI–XVIII w.* (Warszawa 1981), w którym zamieścił także własne obszerne studium – *Podlasie w Polsce przedrozbiorowej*. Inne jeszcze, znalazły miejsce w tomie 3 „Społeczeństwa Staropolskiego” redagowanego przez Andrzeja Wyczańskiego. Wzorem studiów w Instytucie Historycznym UW i w trosce o jak najlepsze przygotowanie przyszłych młodych adeptów historii, wprowadził do programu w białostockiej Filii także, niezapomniane przez studentów i pracowników, terenowe objazdy naukowe. W ich trakcie uczyliśmy się od Profesora historii kultury materialnej, sprzęgniętej z działalnością i myślą człowieka, podpatrywaliśmy Jego jasność i przystępność wykładu i podziwialiśmy Jego erudycję. W Białymstoku Andrzej Wyrobisz

dbał w równym stopniu nie tylko o wysoki poziom dydaktyki uniwersyteckiej, ale przywiązywał też dużą wagę do życia naukowego, czemu służyły systematyczne wystąpienia pracowników na posiedzeniach Rady Naukowej, na których prezentowali konspekty przyszłych doktoratów i habilitacji. Był także animatorem konferencji naukowych, szczególnie ważnych dla młodego, kształtującego się jeszcze środowiska naukowego jak np. *Polska czasów saskich* (kwiecień 1980 r.), która zgromadziła grono czołowych przedstawicieli ówczesnej polskiej nauki historycznej m.in. profesorów Witolda Kulę, Jerzego Michalskiego, Emanuela Rostworowskiego, Jacka Staszewskiego. Z okazji 30-lecia studiów historycznych w Białymstoku w uznaniu wkładu Andrzeja Wyrobisza w budowę naukowego środowiska humanistycznego władze wojewódzkie uhonorowały go w 1998 r. Złotą Odznaką Zasłużony Białostoczczyźnie.

Pod koniec lat osiemdziesiątych Profesor powrócił do pracy bezpośrednio w Uniwersytecie Warszawskim, początkowo w Instytucie Historycznym, a następnie w Instytucie Historii Sztuki, w którym pracował aż do chwili przejścia na emeryturę w 2012 r.

Andrzej Wyrobisz był także aktywnym uczestnikiem międzynarodowego życia naukowego. Jeszcze przed doktoratem odbył staż w słynnej, prestiżowej Ecole Pratique des Hautes Etudes w Paryżu (1959–1960), gdzie spotkał się z Fernandem Braudem, który nie wywarł na nim aż tak dużego wrażenia, jak na innych polskich historykach, a po doktoracie staż w Fondazione Giorgio Cini w Wenecji (1963). W latach następnych już jako *visiting professor* wykładał w USA na University of Illinois, Urbana-Champaign (1976) oraz University of Notre Dame (1989–1990), przebywał też w Darwin College w Cambridge (1988). Był częstym gościem konferencji międzynarodowych, w tym organizowanych w Prato we Włoszech przez Istituto „Francesco Datini”, ukierunkowanych na historię społeczno-gospodarczą i kultury materialnej, tak bliskich jego własnym zainteresowaniom naukowym.

Andrzej Wyrobisz jeszcze jako student związał się w 1954 r. z redakcją jednego z najstarszych, ale i najważniejszych polskich czasopism historycznych – „Przeglądem Historycznym”. Był sekretarzem redakcji (1964–1969); następnie jej członkiem (1970–1992, 2003–2006); redaktorem naczelnym (1992–2002) i stałym współpracownikiem opiniującym m.in. teksty napływające do redakcji (2007–2008). Jako redaktor naczelny przezwyciężył kryzys wydawniczy w ukazywaniu się „Przeglądu” na początku lat dziewięćdziesiątych, a dążąc do poprawy kondycji materialnej czasopisma rozszerzył jego formułę wydawniczą przekształcając w 1993 r. „Przegląd”, w organ prasowy nie tylko Towarzystwa Miłośników Historii ale i Instytutu Histo-

rycznego UW. Pracę w redakcji „Przeglądu Historycznego” i dbałość o jak najwyższy poziom zamieszczanych na jego łamach prac bardzo sobie cenił i dawał temu publiczny wyraz, przy okazji różnych wystąpień i wywiadów. Nic zatem dziwnego, że to właśnie „Przegląd Historyczny” stał się ulubionym miejscem drukowania większości Jego studiów i artykułów oraz pokazanej liczby recenzji, najczęściej zresztą z prac zagranicznych.

Andrzej Wyrobisz wzorem swojego mistrza i starszych kolegów z seminarium jak profesorowie Antoni Mączak czy Henryk Samsonowicz, nie był typem gabinetowego uczonego nastawionego na własną karierę (sam nigdy nie założył rodziny), a wręcz przeciwnie, był silnie zaangażowany w pracę społeczną i popularyzację nauki. Przez całe swoje życie udzielał się w Towarzystwie Naukowym Warszawskim, był jego członkiem zwyczajnym, Towarzystwie Miłośników Historii w Warszawie i w Polskim Towarzystwie Historycznym, w którym pełnił przez dwie kadencje funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Zarządu Głównego. W 2004 r. PTH obdarzyło Go najwyższą godnością statutową – członkostwem honorowym. Był także członkiem założycielem Polskiego Towarzystwa Naukowego AIDS.

Andrzej Wyrobisz pozostawił po sobie blisko 500 publikacji naukowych i popularnonaukowych. Pozostawił też znacznie więcej, mianowicie wzór nauczyciela akademickiego i człowieka. W jednym i drugim przypadku było to perfekcyjne przygotowanie do zajęć, punktualność, prawdomówność, szacunek do studenta, także do innych poglądów, odpowiedzialność za własne słowa i czyny. Profesor znany był ze swojej bezkompromisowości dla obłudy i cwaniactwa naukowego. Zabierał także głos kiedy dostrzegał krzywdę innego, jak np. studentów w stanie wojennym, jak i wówczas, kiedy sprawy w kraju szły w złym kierunku. Swoich poglądów przed nikim nie skrywał, o czym najlepiej świadczy szyfrogram Naczelnika Wydziału III WUSW w Białymstoku z 6 września 1984 r. do przełożonych w Warszawie, sporządzony na kilka dni przed rozpoczynającym się XIII Powszechnym Zjazdem Historyków Polskich w Poznaniu, w którym stwierdzono: „Ponadto w Zjeździe weźmie też udział **prof. Andrzej Wyrobisz** [podkr. w tekście – C. K.] (Wyrobisz) z UW (UW), który jednakże prowadzi zajęcia w filii w Białymstoku i znany jest z prezentowania wrogich politycznie poglądów” (*Powszechne Zjazdy Historyków...*, s. 512). Nigdy nie był ulubieńcem żadnej władzy politycznej. Chociaż był wymagającym nauczycielem akademickim i przełożonym, w Jego postawie nigdy nie zabrakło pomocy i życzliwości dla potrzebującej osoby. Profesor cieszył się autentycznym szacunkiem środowiska historycznego, czego wyrazem mogą być dwie księgi okolicznościowe przygotowane z okazji Jego 60. i 80. urodzin (*Miasto – region –*

społeczeństwo. Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Wyrobiszowi w sześćdziesiątą rocznicę Jego urodzin, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Białystok 1992); *Ars historiae – historia artis. Prace ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Wyrobiszowi*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Maroszek, Białystok 2012). Także dawni współpracownicy i podwładni Profesora skupieni w redakcji „Biuletynu Historii Pogranicza”, kierowanej przez dra Jana Jerzego Milewskiego, dedykowali Mu numer 11 pisma Oddziału PTH w Białymstoku za 2011 r. Z kolei staraniem prof. Michała Kopczyńskiego rok później, nakładem Oficyny Wydawniczej „Mówią Wieki” ukazał się piękny tom zawierający wybrane 27 prace autorstwa Profesora z lat 1958–2008, uszeregowane w czterech działach: miasta, rzemiosło, sztuka i subkultury (A. Wyrobisz, *Studia o kulturze i społeczeństwie w nowożytniej Europie*, red. M. Kopczyński, J. Ciarka, Warszawa 2012), które dobrze ukazują rozległość Jego horyzontów badawczych.

Ostatnie kilka lat życia Andrzej Wyrobisz spędził w hospicjum stacjonarnym Caritas Archidiecezji Warszawskiej w stolicy, przy Krakowskim Przedmieściu 62, z rzadka tylko odwiedzany, co bardzo mocno przeżywał. Do końca swoich dni, mimo postępującej utraty sił, zachował pogodę ducha i ogromną życzliwość dla środowiska białostockich historyków, które przez lata współtworzył. W rozmowie w marcu 2018 r. z okazji przygotowywanego jubileuszu 50-lecia studiów historycznych w Białymstoku stwierdził: „wiem, że czasy się zmieniły, zmieniła się kadra, ale proszę o przekazanie wszystkim obecnym pracownikom Instytutu Historii (wiem, że nazwa została trochę zmieniona), oraz tym, którzy przyjadą świętować w czerwcu tego roku ten piękny Jubileusz, moje najlepsze pozdrowienia oraz to, że bardzo dobrze wspominam wszystkich, z którymi dane mi było współpracować w Białymstoku. Dla mnie to był bardzo dobry i owocny czas” (*Bardzo dobrze wspominam...*, s. 98).

10 lipca 2018 r. wspólnie z prof. Adamem Manikowskim miałem okazję kolejny raz odwiedzić Profesora w hospicjum i długo z nim rozmawiać. Przekazaliśmy Mu uroczysty adres, skierowany do niego przez koleżanki i kolegów z Instytutu Historii i Nauk Politycznych UwB, z okazji wspomnianego jubileuszu, który czytał uważnie, z wyraźnym wzruszeniem, podobnie jak i przeglądał ofiarowany tom *Półwiecze*. Obaj nie sądziliśmy, że było to nasze ostatnie z Profesorem spotkanie...

Andrzej Wyrobisz zmarł 15 października 2018 r. i został pochowany 22 października 2018 r. na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Żegnało go szczupłe grono przyjaciół, kolegów, współpracowników i uczniów. W imieniu środowiska warszawskiego głos zabrali profesorowie Włodzi-

mierz Lengauer i Michał Kopczyński, w imieniu środowiska białostockiego profesor Adam Dobroński, w imieniu uczniów profesorowie Ewa Dubas-Urwanowicz i Józef Maroszek.

Odszedł wybitny uczony i człowiek na wskroś prawy i szlachetny, wychowawca wielu pokoleń studentów, współtwórca białostockiego środowiska naukowego.

Cezary Kukło – prof. dr hab. historii, pracuje w Instytucie Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku.

e-mail: cz.kuklo@uwb.edu.pl